

การศึกษาหลักจริยศาสตร์ของขงจื้อ

A Study of the Ethical Principles of Confucianism

กรศิริ คตภูธร*, ชูชิต ชายทวีป**

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอพื้นฐานทางจริยศาสตร์ของขงจื้อซึ่งประกอบด้วย หลักการพื้นฐาน ขอบเขต ระดับ วิธีการปฏิบัติ เกณฑ์การตัดสินความดี-ความชั่ว และจุดหมายสูงสุดของขงจื้อ จากตำราที่เกี่ยวข้องกับหลักจริยศาสตร์ของขงจื้ออันถูกรวบรวมและเรียบเรียงไว้โดยเหล่านักวิชาการและท่านผู้รู้เกี่ยวกับจริยศาสตร์ของขงจื้อ

ขงจื้อได้วางหลักการพื้นฐานทางจริยศาสตร์ไว้ 5 ประการ ได้แก่ 1) หลักความเมตตา 2) หลักความชอบธรรม 3) หลักความเหมาะสม 4) หลักความรอบรู้ และ 5) หลักความเป็นผู้นำเชื่อถือ พร้อมกำหนดขอบเขตของการประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยศาสตร์ 5 ประการ ดังนี้ 1) ความเป็นคนดี มีวิถีทาง คือ ความเมตตา กรุณา ความฉลาด ความกล้า 2) ความสุภาพถ่อมตน ต้องสุภาพต่อทุกๆ คน ไม่ว่า จะเป็น คนหนุ่ม แก่ จน รวย 3) การพึ่งตนเอง ให้พยายามช่วยตนเอง อย่าคิดพึ่งพาคนอื่น เพราะเป็นลักษณะของคนอ่อนแอไม่รู้จักโต 4) การตอบแทนความดี ให้ตอบแทนความชั่วด้วยความดี ความยุติธรรม และตอบแทนความดีด้วยความดี และ 5) ความกตัญญู ให้ลูกหลานกตัญญูต่อพ่อแม่ผู้มีพระคุณ เคารพ เลี้ยงดู เมื่อท่านสิ้นชีวิต กระทำพิธีศพให้เหมาะสม สังเวศ กราบบูชาวิญญาณบรรพบุรุษโดยขงจื้อได้พยายามเสนอหลักจริยศาสตร์ที่สอดคล้องกับสังฆธรรมและจารีตประเพณีที่บรรพบุรุษได้เชื่อถือสืบต่อกันมา แบ่งเป็น 2 ระดับ ระดับปัจเจกบุคคลกับระดับสังคม ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณีและหลักความสัมพันธ 5 ประการ อันได้แก่ 1) ผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง 2) บิดามารดากับบุตรธิดา 3) สามีกับภรรยา 4) พี่กับน้อง และ 5) เพื่อนกับเพื่อน โดยนำหลักมนุษยธรรมมาเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่ว และปฏิบัติตนเพื่อให้ถึงซึ่งจุดหมายสูงสุดในทางจริยศาสตร์ “เทียนหรือสวรรค์”

คำสำคัญ : หลักจริยศาสตร์, ขงจื้อ

Abstract

The objectives of the article were to present the ethical principles of Confucianism by emphasizing on the fundamental principles, scopes, levels, judging criteria and their ultimate goals from religious textbooks on Confucianism composed by religious experts and those who

*นักศึกษาระดับปริญญาเอก คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

**อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

knew Confucianism.

Confucius specified the five fundamental, ethical principles, namely, 1) loving-kindness, 2) morality, 3) aptness, 4) intelligence, and 5) credit. And Confucius also determined the scopes of practicing the ethical principles as follows: 1) be good, which there were three ways such as loving-kindness, wisdom, and courageousness, 2) be polite to everybody not even the young, the old, and the rich, 3) to be self-reliance without depending on others for helper, 4) to compensate the bad deeds with the good deeds and the justice and the good deeds with the good deeds, and 5) be grateful, the sons should be grateful to their parents, respect them, take care of them; when they died, the sons should do the dying ritual as proper, worship them even ancestors classified as two levels; individual and social levels. They must follow the tradition and five relationship principles as follows: 1) the ruler to subject, 2) father to son, 3) husband to wife, 4) elder brother to younger brother, and 5) friend to friend. According to Confucius, humanism principles were considered as judging the criteria between the good deeds and the bad deeds. And self-restraint based on Confucius ethics was also to attain the ethic ultimate goals of Confucius-“heaven or Tien” as the highest goals or the realm of happiness.

Keywords : The ethical principles, Confucius

บทนำ

จริยศาสตร์หรือเรียกอีกอย่างว่าจริยปรัชญา (Ethics) เป็นปรัชญาสาขาหนึ่ง เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ การแสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่า อย่างไรถูก ไม่ถูก ดี ไม่ดี ควร ไม่ควร และพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพของคุณค่าทางศีลธรรม จริยศาสตร์จึงเป็นศาสตร์หรือวิชาที่สามารถทำให้คนเป็นผู้ที่มีจิตใจสูง ตั้งงาม เอื้ออาทรต่อผู้อื่น มีความประพฤติดี เว้นสิ่งที่ควร เว้น ทำสิ่งที่ควรทำผ่านทางพฤติกรรมของมนุษย์ แนวคิดหรือหลักการทางจริยศาสตร์จึงมีความสำคัญและมีความหมายในการดำเนินชีวิตให้เป็น

ไปตามเป้าหมายโดยมีความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรืองเริ่มตั้งแต่ระดับตนเอง คนอื่นและสังคมส่วนรวม หลักจริยศาสตร์ของขงจื้อ มีหลักการว่า มนุษย์เคยมีความสุขสบายเจริญรุ่งเรืองมาก่อน แต่ได้รับโทษเพราะหลงลืม ไม่ปฏิบัติตามจารีตประเพณีและคุณธรรมที่ตั้งงามจึงทำให้มนุษย์เดือดร้อน สังคมวุ่นวาย จริยศาสตร์ขงจื้อให้ความสำคัญต่อมนุษย์มาก มนุษย์เป็นผู้บันดาลให้สิ่งต่างๆ เจริญรุ่งเรือง แต่ไม่มีอะไรสามารถบันดาลให้มนุษย์ยิ่งใหญ่ได้นอกจากตัวของมนุษย์เอง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2543 หน้า 34) จริยศาสตร์ขงจื้อจึงเป็นไปเพื่อโลกนี้โดยมีหลักการที่ว่าทำอย่างไรคน สังคม ประเทศ และโลกจะมีความ

ผาสุกและเจริญรุ่งเรือง ขงจื้อเชื่อว่าเรื่องเหล่านี้ไม่ต้องไปค้นหาที่ไหน บรรพบุรุษทำไว้ให้แล้ว ขงจื้อจึงได้ทุ่มเทกำลังกายใจ กำลังสติปัญญาค้นคว้าเรื่องราวของคนโบราณเพื่อนำสิ่งที่ดีมีประโยชน์มาใช้เป็นหลักปฏิบัติทั้งส่วนตัวและส่วนรวม อันจะทำให้โลกประสบสันติสุขและเจริญรุ่งเรือง ดังปรารถนา แม้ว่าสังคมยุคใหม่ มนุษย์ได้พบความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ล้ำหน้าอย่างรวดเร็ว ทุกสิ่งทุกอย่างดูศิวิไลซ์ โลกนี้ช่างน่าอยู่น่าชมยิ่ง แต่ในความเป็นจริงแล้ว ความทุกข์ ความเห็นแก่ตัว การประพฤติปฏิบัติผิด ตลอดจนปัญหาต่างๆ นานาของมนุษย์ล้วนเกิดจากการเมินเฉยต่อคำสอนทางจริยศาสตร์ ซึ่งปัญหาเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ความเจริญทางด้านวัตถุมิได้ช่วยให้มนุษย์มีความสุขอันแท้จริงได้ด้วยเหตุนี้เอง โลกปัจจุบันจึงเต็มไปด้วยการแข่งขันแย่งชิงที่จะทำให้อัตนเองมีชีวิตรอดและพยายามแสวงหาความเป็นอยู่ที่ดียิ่งๆ ขึ้นไป ทำให้มนุษย์ต่างค้นหาวิธีการต่างๆ บางอย่างก็ก่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติผิด และแน่นอน ผลที่ตามมาคือล้วนแสดงออกในรูปของความทุกข์ ปัญหาของชีวิต การที่จะแก้ไขสิ่งเหล่านี้ได้นั้น มนุษย์จึงจำต้องหันมาสนใจโดยการศึกษา และปฏิบัติตามคำสอนทางจริยศาสตร์ที่ตนนับถือ ดังนั้น การรู้จักหลักจริยศาสตร์จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้ก็นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้ถูกต้องดีงามทั้งแก่ตน คนอื่นและสังคมส่วนรวม ความรู้ความเข้าใจในหลักจริยศาสตร์เป็นการช่วยตัดสินใจในการเลือกปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมว่าสิ่งไหนควรละเว้น สิ่งไหนควรปฏิบัติ ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะนำเสนอพื้นฐานทางจริยศาสตร์ขงจื้อที่สำคัญ ดังนี้ หลักการพื้นฐาน ขอบเขต ระดับ วิธีการปฏิบัติ เกณฑ์

การตัดสินใจ และจุดมุ่งหมายสูงสุดเพื่อให้ผู้สนใจใฝ่รู้ได้ทราบและความเข้าใจสิ่งอันควรประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเพื่อนำไปสู่ความสุขของชีวิต และความสุขสงบสุขของสังคมสืบไป

หลักการพื้นฐานทางจริยศาสตร์

หลักการพื้นฐานทางจริยศาสตร์ของขงจื้อมุ่งเน้นการขัดเกลานิสัยและพัฒนาตนจนมีคุณธรรมอย่างวิญญูชนประกอบด้วย หลักความเมตตา หลักความชอบธรรม หลักความเหมาะสม หลักความรอบรู้ และหลักความเป็นผู้นำเชื่อถือ ดังนี้ (สถิต วงศ์สวรรค์, 2541 หน้า 93)

1) **หลักความเมตตา** (เหียน Jen) คือ การแสดงความรักความอาทรต่อความเป็นอยู่ของผู้อื่นทั้งในครอบครัวและชุมชน และเป็นความรักความอาทรต่อบุคคลในฐานะที่เป็นมนุษย์สรรพสัตว์ พืชพันธุ์ รวมทั้งสิ่งไม่มีชีวิตอื่นๆ ด้วย ซึ่งบุคคลที่ควรที่จะแสดงความรักความอาทรเป็นอันดับแรก จะต้องเป็นพ่อแม่และคนในครอบครัวหรือคนใกล้ชิด แต่จะต้องปฏิบัติต่อสิ่งมีชีวิตอื่นด้วย เช่น สัตว์ เป็นต้น ต้องปฏิบัติเท่าที่จำเป็น การปฏิบัติตนให้เป็นคนมีเมตตาสมบูรณ์ก็เพื่อพัฒนาตนให้ถึงความเป็นผู้มีชีวิตที่ดีงาม ในสังคมปัจจุบันนี้ผู้คนส่วนใหญ่ไม่มีเมตตาต่อกัน กระทำการทารุณกรรมต่อกัน มีการประหารชีวิต การทำร้ายกัน เช่นฆ่ากัน ไล่ร้ายป้ายสี ด่าทอหรือพูดจาหยาบคายต่อกัน และแสดงความอาฆาตมาดร้ายกันอย่างรุนแรงอันเป็นการกระทำที่ขาดความเมตตา ซึ่งสังคมถ้าหากทุกคนขาดความเมตตาก็ย่อมนำมาซึ่งความไม่สงบและอยู่ร่วมกันอย่างหวาดระแวง ดังนั้น การปฏิบัติตามหลักเมตตาของขงจื้อจะช่วยให้เกิดความเกื้อกูลต่อกันมากขึ้น

ทำให้สังคมสงบสุขและน่าอยู่ยิ่งขึ้น

2) **หลักความชอบธรรม** (อี้ Yi) คือ การกระทำที่ถูกต้อง ชอบธรรม ซึ่งไม่จำกัดสถานที่ เวลา และตำแหน่ง ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง การกระทำที่ชอบธรรมจึงเป็นการกระทำที่ไม่เลือกเพศ ดั้งที่ขงจื้อ กล่าวว่า “ในการติดต่อกับโลกภายนอก ผู้ที่เป็นสุภาพบุรุษจะไม่คำนึงถึงความเป็นมิตร หรือศัตรู แต่จะคำนึงถึงสิ่งที่เห็นว่า “ถูกต้อง” เท่านั้น” ดังนั้น คนดีจึงพยายามค้นคว้าหาสิ่งที่ ถูกต้องและดำรงตนอยู่ในสิ่งที่ถูกต้องเสมอ อาจารย์ ลู Lau กล่าวว่า “อี้เป็นแนวคิดที่สำคัญของขงจื้อ การกระทำทุกอย่างอาจตัดสินได้จากบรรทัดฐาน แต่ตัดสินตัวมันเองได้จากสิ่งอื่นไม่ใช่มาตรฐาน” (<http://www.robwaxman.com/index.html>) ท่านอธิบายไว้ว่า อี้ Yi คือสิ่งสำหรับการเรียนรู้ ทั้งหมด รวมถึงพิธีกรรมและข้อปฏิบัติในทาง ศีลธรรมมีพื้นฐานมาจากอี้ Yi ดังนั้น อี้ Yi จึงเป็น ข้อปฏิบัติทางจริยธรรมที่ขงจื้อให้ความสำคัญ กล่าวคือ อี้ เป็นความเต็มเปี่ยมแห่งศีลธรรม (ศีลบารมี) และหลี่ Li ก็เป็นการแสดงออกของอี้ Yi ซึ่งอี้ Yi หรือข้อปฏิบัติสำหรับการกระทำที่ถูกต้อง หน้าที่ ความชอบธรรมเป็นข้อปฏิบัติที่มาจากหลี่ Li บุคคลจึงต้องสร้างสรรค์ความงามและความสมดุล ในชีวิตด้วยการปฏิบัติตนร่วมกับหลี่ Li

3) **หลักความเหมาะสม** (หลี่ Li) คือ พิธีกรรมอันแท้จริงที่มีอยู่ภายในโครงสร้างของ สังคมอย่างเป็นระเบียบ โดยทุกคนสามารถเข้าใจ ในเรื่องความรับผิดชอบต่อชุมชนหรือสังคมได้ การปฏิบัติหลี่ Li เป็นการปฏิบัติให้เป็นอุปนิสัย หรือชักชวนแนะนำบุคคลอื่นให้ปฏิบัติได้ตาม แนวทางที่ตนปรารถนา อาทิ บุคคลที่ปฏิบัติตาม หลี่ Li จะต้องมีความรู้สึกละอายใจและมีความ

เสมอภาค เช่น ผู้พิพากษาที่ไม่ปฏิบัติตามหลี่ Li จะมีพฤติกรรมฝ่าฝืนกฎหมายหรือไม่พิจารณา อรรถคดีให้ถี่ถ้วนก่อนการวินิจฉัย ท่านเหล่านี้ จะไม่มีความยุติธรรมและจะตัดสินอรรถคดีไป เพียงแค่ตามตัวบทกฎหมายเท่านั้น อย่างไรก็ตาม หากผู้พิพากษาไตร่ตรองอรรถคดีต่างๆ อย่าง รอบคอบก่อนการวินิจฉัย กล่าวคือ พิจารณาอย่าง ถี่ถ้วนตามเจตจำนงของกฎหมายอย่างแท้จริง ท่านเหล่านี้จะถือว่ามีความยุติธรรม กล่าวคือ ไม่มีความเอนเอียงในฝักฝ่ายใดฝักฝ่ายหนึ่งและ สามารถตัดสินอรรถคดีต่างๆ ได้อย่างยุติธรรม และปราศจากอคติหรือความลำเอียงได้ทั้งหมด การกระทำดังกล่าวนี้เป็นการกระทำที่บ่งถึงคุณภาพ ของจิตใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยหลี่ Li ซึ่งไม่เพียงแต่ใน หน่วยงานศาลเท่านั้น แต่ยังมีหน่วยงานหรือองค์กร อื่นๆ ก็สามารถนำไปปรับใช้ได้เหมาะสมกับ ตำแหน่งและความรับผิดชอบในการที่จะวินิจฉัย กรณีต่างๆ ให้เป็นไปด้วยความยุติธรรม

4) **หลักความรอบรู้** (ซี Xi) คือ ความ สามารถของคนในการปลูกฝังอุปนิสัยความดีงาม ให้มีในตน อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้จริยธรรม ความดีงาม ความจริงและศีลธรรม ซึ่งซี Xi นั้น ไม่ใช่รากเหง้าของกุศลหรืออกุศล ดังนั้น บุคคล จะต้องประพฤติตนให้เป็นผู้มีคุณธรรมด้วย ความพากเพียร กล่าวคือ ต้องเรียนรู้ที่จะประพฤติ ตนอย่างเหมาะสมตามวิถีของตนอย่างมุ่งมั่น เพื่อให้ตนเป็นวิญญูชนได้อย่างสมบูรณ์ โดยต้อง เรียนรู้ วัฒนธรรม ความประพฤติ ความจงรักภักดี และความซื่อสัตย์ โดยวัฒนธรรมเน้นถึงการเคารพ บรรพบุรุษและพิธีการโบราณ ยึดถือผู้อาวุโส เป็นหลัก แต่ไม่ยึดติดหรือละอายที่จะหาความรู้ จากคนที่ต่ำชั้นหรืออายุน้อยกว่า สรรวจตรวจ

สอบ ขยายพรมแดนความรู้ มีความจริงใจ แก้ไข
 ดัดแปลงตน บ่มความรู้ ประพฤติตามกฎบ้านเมือง
 เรียนรู้พิธีกรรม ดนตรี ยิงธนู ขี่ม้า ประวัติศาสตร์
 วรรณคดี และ คณิตศาสตร์เพื่อบ่มเพาะให้ตน
 มีภูมิปัญญา เมตตากรุณา และความกล้าหาญ
 พร้อมตั้งใจไว้บนมรรควิธี ตั้งตนในคุณธรรม
 อาศัยหลักเมตตาเกื้อกูล สร้างสรรค์ศิลปะใหม่
 มีคุณธรรมและมีความประพฤติที่ดี ใช้ภาษาและ
 การพูดจา ที่มีประโยชน์ทั้งต่อตนเองและคนอื่น
 รวมถึงเพื่อความสันติสุขของบ้านเมือง

5) หลักความเป็นผู้นำเชื่อถือ (หยู่Yu)

คือ หลักการที่คนทุกคนในสังคมต้องรู้จักการวางตัว
 ให้เป็นผู้ที่น่าเชื่อถือและไว้วางใจของคนอื่นๆ ทั้งนี้
 เพื่อผลแห่งความร่วมมือร่วมใจกันอันจะนำผลดี
 มาสู่สังคมส่วนรวมเป็นที่พึงของผู้อื่นได้ จากหลัก
 จริยศาสตร์พื้นฐานเบื้องต้น มีข้อควรวิเคราะห์
 ประเด็น ดังนี้

มนุษย์กับเมตตา

มนุษย์ต้องการให้คนอื่นปฏิบัติดีต่อตน
 ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ด้วยกายกรรม วาจากรรม
 และมโนกรรม การส่งเสริมให้คนมีเมตตาต่อกัน
 จึงเป็นสิ่งที่ขงจื้อมุ่งเน้นที่จะให้คนมีความเมตตา
 อาหารต่อกัน อย่างไรก็ตาม ในหลักจริยศาสตร์ของ
 ขงจื้อได้กำหนดขอบเขตของการประพฤติปฏิบัติ
 ตามหลักจริยศาสตร์ 5 ประการ ดังนี้ 1) ความเป็น
 คนดีมีวิถีทาง คือ ความเมตตากรุณา ความฉลาด
 และความกล้า 2) ความสุภาพถ่อมตน ต้องสุภาพ
 ต่อทุกๆ คนไม่ว่าจะเป็นคนหนุ่ม แก่จน และคนรวย
 3) การพึ่งตนเอง ให้พยายามช่วยตนเอง อย่าคิด
 พึ่งพาคนอื่น เพราะเป็นลักษณะของคนอ่อนแอ
 ไม่รู้จักโต 4) การตอบแทนความดี ให้ตอบแทน
 ความชั่วด้วยความดี ความยุติธรรม และตอบแทน

ความดีด้วยความดีและ 5) ความกตัญญู ให้ลูก
 หลานกตัญญูต่อพ่อแม่ผู้มีพระคุณ เคารพ เลี้ยงดู
 เมื่อท่านสิ้นชีวิต กระทำพิธีศพให้เหมาะสม สังเว
 กราบบูชาวิญญาณบรรพบุรุษโดยขงจื้อได้พยายาม
 เสนอหลักจริยศาสตร์ที่สอดคล้องกับสังฆกรรม
 และจารีตประเพณีที่บรรพบุรุษได้เชื่อถือสืบต่อกัน
 มาซึ่งแบ่งเป็น 2 ระดับ ดังนี้

1) **ระดับปัจเจกชน** ในขั้นพื้นฐานนี้
 ขงจื้อพยายามที่จะปลูกฝังคุณธรรมหรือหลัก
 ความประพฤติชอบให้แก่ทุกคน เพราะท่านถือว่า
 สังคมจะมีความสุขสันติสุขและความเจริญก้าวหน้า
 ได้จะต้องเริ่มที่ตัวของมนุษย์ทุกๆ คนเสียก่อน
 โดยมีหลักจริยธรรมของปัจเจกชน 5 ประการ ได้แก่
 1) ความชอบธรรม (อี้) ความเหมาะสมถูกต้อง
 2) มนุษยธรรม (เหยิน) การมีความรักในคนอื่น
 (เมตตาธรรม) 3) ความรู้สึกผิดชอบ (จง) เป็นการ
 ปฏิบัติที่มุ่งไปสู่มนุษยธรรมและความชอบธรรม
 4) ความเห็นแก่ผู้อื่น (สฺว) 5) บัญญัติแห่งสวรรค์
 (หมิง) การปฏิบัติหน้าที่เพื่อหน้าที่ (ทวิวัฒน์
 ปุณทริกวิวัฒน์, 2545 หน้า 47-51) เมื่อทุกคน
 มีคุณธรรมหรือประพฤติชอบแล้วก็เหมาะสม
 ความเป็นมนุษย์สมบูรณ์ตามอุดมคติก็จะปรากฏ
 ขึ้นในสังคมอย่างแน่นอน ซึ่งประกอบด้วยหลักการ
 สำคัญ 2 อย่าง ได้แก่

มนุษย์กับเหยิน

คำว่า เหยิน มีความหมายหลายนัย คือ
 ความเมตตากรุณา ความสุภาพ มนุษยธรรม
 ความมีจิตใจอ่อนโยน มีเจตนาที่ดีที่จะทำให้แก่
 สังคมสงบสุข หรือ คุณธรรมทั้งหมดที่ทำให้เป็น
 มนุษย์สมบูรณ์ ความเป็นผู้สามารถปฏิบัติธรรม
 5 ประการได้ในทุกแห่งหนภายใต้คุณธรรมที่
 สมบูรณ์ที่เป็นองค์ประกอบของสวรรค์ ความสุภาพ

อ่อนโยน ความมีจิตใจกว้างขวาง ความจริงใจ ความมุ่งมั่นจริงจัง ความเมตตากรุณา เมื่อบุคคล มีความสุภาพอ่อนโยนจะได้รับความรัก เมื่อ บุคคลมีจิตใจกว้างขวางจะได้รับชัยชนะเหนือ ผู้อื่น เมื่อบุคคลมีความจริงใจประชาชนจะให้ความ ไว้วางใจเมื่อบุคคลมุ่งมั่นจริงจังจะประสบความสำเร็จ เมื่อบุคคลมีความเมตตากรุณาจะได้รับ ความช่วยเหลือรับใช้จากคนอื่นจากแนวคิดของขงจื้อ ข้างต้น ได้แสดงถึงหลักแห่งความสัมพันธ์ชั้น มูลฐาน 5 ประการที่ปัจเจกชนพึงปฏิบัติต่อผู้อื่น ในสังคม คือ ความสุภาพ ความโอบอ้อมอารี ความจริงใจ ความตั้งใจจริง และความเมตตา กรุณา (ทองหล่อ วงศ์ธรรมมา, 2538 หน้า 6 1) ผู้มีเหยิน จึงมีความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มากกว่าใครอื่น กล่าวคือ ผู้มีเหยินปรารถนาที่จะ สร้างเนื้อสร้างตัวด้วยตนเอง แสวงหาวิถีทาง ที่จะช่วยสร้างเนื้อสร้างตัวให้คนอื่น ปรารถนา ที่จะพัฒนาตนเองและแสวงหาวิถีทางที่จะช่วย พัฒนา คน อื่น ผู้ มี เหยิน สามารถ สร้าง คุณประโยชน์ให้แก่เพื่อนบ้านได้ ผู้มีเหยินเป็น ผู้มีความรับผิดชอบและระมัดระวังในการพูดจา มีเมตตา กรุณาต่อมนุษย์ ผู้มีเหยินจะรู้ตัวเสมอว่า จะปฏิบัติต่อตนเองและคนอื่นอย่างไร

มนุษย์กับหลี่

หลี่ Li หรือจารีตประเพณีของสังคม ที่ทุกคนยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสม เป็นลักษณะสมดุลงาม เหมาะสมพอดีในการปฏิบัติ ต่อมนุษย์ทุกคนในสังคม กล่าวคือ วิธีการที่ถูกที่ ควรในการหักทลายปราศรัย ประพฤติตนอย่างถูก ต้องเหมาะสม อันเป็นไปตามวาระโอกาสพิเศษ เสมอ วิธีการดำเนินการเช่นไหว้บวงสรวง และเฉลิมฉลองเทศกาลวันหยุด พิธีกรรม การแต่งงาน การ

เกิด การตาย การฝังศพ กฎเกณฑ์การบริหาร งาน บ้านเมือง ธรรมเนียมการควบคุมดูแลการทำงาน สงคราม ครอบครัวยุทธศาสตร์ การจัดลำดับวัน และฤดูกาล การจัดลำดับขั้นตอนของชีวิต ดังนั้น ผู้ใดไม่มีหลี่ Li ย่อมเป็นการกระทำที่เหลวไหล เช่น ความเคารพถ้าปราศจากหลี่ Li ก็จะเป็นสิ่งที่ไร้ราคา ความระมัดระวังถ้าปราศจากหลี่ ก็จะเป็นความซื่อซลาด ความกล้าหาญถ้าปราศจากหลี่ จะเป็นความดื้อดึง ความตรงไปตรงมาถ้าปราศ จากหลี่ Li จะเป็นความหยาบคาย แต่ หลี่Li เป็น หลักมนุษยสัมพันธ์ทางสังคมที่ทรงคุณค่า เพราะ แสดงออกถึงความมีเหยินของบุคคลนั้นต่อสังคม ได้อย่างกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ปราศจาก ความแปลกแยก แต่ก่อให้เกิดความรักความ สามัคคี เอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน พึ่งพาอาศัยกัน เป็นที่ยอมรับของทุกคนและทำให้บุคคลนั้นอยู่ใน สังคมได้อย่างมีความสุข จึงเห็นได้ว่า จริยศาสตร์ ระดับปัจเจกชนนี้จะต้องประกอบด้วยเหยิน Jen กับหลี่ Li เคียงคู่กันเสมอ เพราะทั้งสองเป็นอุปกรณ์ ที่ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสมบูรณ์พูนสุข มากยิ่งขึ้น

2) **ระดับสังคม** ขงจื้อถือว่า มนุษย์เป็น สัตว์สังคมที่จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันและกัน ความเป็นมนุษย์จะมีคุณค่าที่แท้จริงก็ต่อเมื่อ ทุกคนทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ซึ่งก่อให้เกิด สัมพันธภาพที่ดีต่อกันแสดงความสัมพันธ์ของ มนุษย์ออกเป็น 5 ระดับ คือ ผู้ปกครองกับประชาชน บิดามารดากับบุตรธิดา สามีกับภรรยา พี่กับน้อง เพื่อนกับเพื่อน ซึ่งในการประสานความสัมพันธ์ ของบุคคลเหล่านี้จะต้องมีความเหมาะสมกับ สถานภาพ และหน้าที่ของตน (พระมหาพิณโย อภิปัญญา (ศรีคำมี), 2543 หน้า 67-75)

หลักความสัมพันธ์ 5 ประการ

1) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน

สถาบันการเมืองการปกครองเป็นครอบครัวใหญ่ที่สุด (ครอบครัวโลก) ทั้งนี้ ขงจื้อนิยมการปกครองแบบพ่อปกครองลูกเป็นการปกครองด้วยระบบคุณธรรม รักษาประชาชนเช่นเดียวกับรักษาบุตรของตน ผู้ปกครองเปรียบเสมือนพ่อ ประชาชนเปรียบเสมือนลูกที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน โดยทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์นั้น คือ ผู้ปกครองเป็นผู้ปกครอง ชุนนางเป็นชุนนางบิดามารดาเป็นบิดามารดา บุตรธิดาเป็นบุตรธิดา ทุกคนทุกระดับชั้นจึงมีสิทธิทางการเมืองอย่างเท่าเทียมกัน การปกครองจึงจะราบรื่นด้วยดีอย่างไรก็ตาม ผู้ปกครองทุกระดับตั้งแต่กษัตริย์ รัฐมนตรีหรือชุนนางน้อยใหญ่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับทุกคน เพราะเมื่อผู้ปกครองเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติด้วยความถูกต้อง ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาก็จะตั้งอยู่ในคุณธรรมโดยมิต้องบังคับเลย การปกครองจึงหมายถึงการกระทำแต่สิ่งที่ดีถูกต้อง ถ้าผู้ปกครองนำประชาชนด้วยความถูกต้องแล้ว ไฉนประชาชนจะกล้าละเมิดความถูกต้องเล่า ผู้ปกครองมีคุณธรรม ประชาชนก็จะมีคุณธรรมด้วย ผู้ปกครองเป็นแม่แบบ ประชาชนเป็นผู้จำลองแม่แบบ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งสองฝ่ายจึงเปรียบเสมือนลมกับหญ้า ซึ่งจะต้องลู่ออนไปตามลมที่พัดพาซึ่งในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนนี้ได้สะท้อนให้เห็นวิสัยทัศน์ทางการเมืองของขงจื้อที่พยายามนำเสนอแก่เจ้าครองนครต่างๆ ทั้งนี้เพราะในช่วงชีวิตของขงจื้อตกอยู่ในยุคที่มีแต่การทำสงคราม เช่นฆ่าทำลายล้างผู้นำหรือชุนนางน้อยใหญ่มุ่งแสวงหา

แต่ประโยชน์ส่วนตน ฉ้อราษฎร์บังหลวง ทุจริตต่อหน้าที่ สร้างความเดือดร้อนให้ประชาชนทั่วหล้า ก่อให้เกิดความตาย ความยากจน และการพลัดพราก แม้แต่ตัวท่านขงจื้อเองก็ต้องร่อนเร่พเนจรเกือบตลอดชีวิต เพราะผลพวงมาจากความระส่ำระสายทางการเมืองนี้เอง ขงจื้อจึงเป็นผู้ที่ชนะใจและเป็นที่รักของปวงชน แต่เป็นสิ่งที่น่ากลัวและเกรงขามของชุนนางผู้ทุจริต ฉ้อราษฎร์บังหลวง

2) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา

สังคมครอบครัวถือว่าเป็นรากฐานของระบบการปกครอง ทั้งนี้การจะบริหารบ้านเมืองได้นั้น สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะต้องมีความรัก ความสามัคคีต่อกัน มีเอกราช และทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ผู้ที่ทำหน้าที่ของตนภายในครอบครัวได้เป็นอย่างดีย่อมสามารถเป็นผู้นำที่ดีของคนอื่นได้อย่างแน่นอน ในการรับใช้บิดามารดานั้น บุตรอาจจะทดแทนบิดามารดาได้อย่างสุภาพ เมื่อเห็นว่าท่านไม่คล้อยตามคำแนะนำก็ยิ่งต้องให้ความเคารพ แต่ไม่ควรเลิกล้มความตั้งใจและเมื่อถูกลงโทษใดๆ ก็ไม่บ่น เมื่อบิดามารดามีชีวิตอยู่ก็ควรปฏิบัติต่อท่านตามหลี่ Li เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วก็ฝังศพและบูชาตามหลี่ Li ขณะที่บิดามารดามีชีวิตอยู่ ไม่ควรเดินทางไกล แต่ถ้าจำเป็นต้องไปก็ต้องบอกสถานที่ไปให้ท่านทราบ ไม่ควรทำให้บิดามารดาเป็นห่วง เว้นแต่ยามเจ็บไข้ที่ยากจะเลี้ยงได้ ในช่วงที่บิดามารดามีชีวิตอยู่ บุตรธิดาควรน้อมตามเจตนารมณ์ของท่าน เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ก็ควรปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของท่าน หากบุตรธิดาปฏิบัติเช่นนั้นได้เป็นเวลา 3 ปี โดยไม่เปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิต

ของบิดามารดา บุตรธิดานั้นย่อมเชื่อว่าผู้กตัญญู
ดังนั้น การรับใช้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วราวกับว่าท่าน
มีชีวิตอยู่ และยังอยู่กับตน นี่เป็นผู้กตัญญูที่ยิ่งใหญ่
ด้วยเหตุนี้ ความกตัญญูกตเวทีเป็นสิ่งที่บุตรธิดา
ควรมอบให้แก่บิดามารดาด้วยชีวิตจิตใจ ทำนอง
เดียวกัน บิดามารดาก็มอบความรัก ความอบอุ่น
ความเมตตากรุณาแก่บุตรธิดาตลอดไป อย่างไรก็ตาม
การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุตรธิดา ได้สะท้อน
ให้เห็นภาพพจน์ของชาวจีนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
กล่าวคือ พ่อแม่เปรียบเหมือนเทพผู้มาโปรดของ
ลูกหลาน ส่วนลูกหลานก็ต้องทดแทนคุณ สำนึก
ในพระคุณของท่านอยู่ตลอดชั่วชีวิตของตน
ในขณะที่บิดามารดามีชีวิตอยู่ก็ต้องอุปถัมภ์บำรุง
เลี้ยงดูท่าน เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วก็ต้องทำพิธี
ไว้ทุกข์ให้ท่านอย่างน้อยเป็นเวลา 3 ปี ตลอดทั้ง
ต้องทำพิธีเซ่นไหว้เป็นประจำทุกปี ในกรณีเดียวกัน
ถึงแม้บุคคลนั้นมิใช่บิดามารดาแต่เป็นผู้มีพระคุณ
ต่อตนเองก็ต้องกระทำประจำเช่นนี้ เหมือนกัน
ดังที่ลูกศิษย์ของขงจื้อทำพิธีอาลัยไว้ทุกข์เป็น
เวลา 3-6 ปี หลังการจากไปของขงจื้อ ดังนั้น คำว่า
ความรักความเมตตา และความกตัญญูกตเวที
จึงเป็นคุณธรรมสากลที่มีได้จำกัดอยู่กับกลุ่มใด
กลุ่มหนึ่ง เผ่าใดเผ่าหนึ่ง หรือชาติใดชาติหนึ่ง
แต่เป็นของมนุษย์ทุกคน

3) ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา

สถาบันครอบครัวเริ่มต้นจากชาย หญิง
สมรสอยู่ร่วมคู่ชีวิตกันและกันตามคติความเชื่อของ
ชาวจีนที่ถือว่า ผู้ชายเป็นตัวแทนแห่งสวรรค์ (ฟ้า)
และเป็นสิ่งที่สูงส่งที่สุดเหนือกว่าทุกๆ สิ่ง ผู้หญิง
จะต้องยอมเชื่อฟังสถาบันของผู้ชาย และช่วย
เขาดำเนินหลักการต่างๆ ของเขาให้สำเร็จผล
ซึ่งหญิงสาวก่อนแต่งงาน จะมีการอบรมกิริยา

มารยาทและหน้าที่ของภรรยา เช่น คุณธรรม
การพูดจา ท่าทาง รวมทั้งกิจการงานของภรรยา
ในสถานที่แห่งหนึ่งมีวัดประจำตระกูลเป็นต้น
เป็นเวลา 3 เดือนจึงแล้วเสร็จและพร้อมที่จะเป็น
ภรรยาที่ดีต่อไป มีถ้อยคำที่กล่าวถึงหญิงสาว
ไว้ว่า เมื่อเธอยังเด็ก เธอต้องเชื่อฟังบิดาและพี่ชาย
เมื่อแต่งงานแล้ว เธอต้องเชื่อฟังสามี เมื่อสามี
เธอตายแล้ว เธอต้องเชื่อฟังบุตรชายของเธอและ
เธอไม่ควรจะคิดแต่งงานครั้งที่สอง ภรรยาไปบ้าน
ของสามี เธอจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของ
ครอบครัวอย่างถูกต้อง ภรรยาทั้งหลายจักต้องรับ
ใช้บิดามารดาของสามีดุจรับใช้บิดามารดาของ
เธอเอง เมื่อเธอไปบ้านสามีแล้ว เธอจะต้องเคารพ
และเชื่อฟัง จงอย่าโต้เถียงต่อสามี ส่วนสามีก็ต้องรัก
และซื่อสัตย์ต่อภรรยาของตนอยู่เสมอ ดังคำว่า
เมื่อเขาเริ่มมีความรักกับหญิงสาวคนใด เขาก็จะ
เฝ้าคิดถึงคำนึงหาแต่หญิงสาวคนนั้น เมื่อเขามี
ภรรยาแล้ว เขาก็จะเฝ้าคิดถึงคำนึงหาแต่ภรรยา
ของตน ดังนั้น ความมั่นคงของครอบครัวจะต้อง
เริ่มต้นที่สามี ภรรยาเป็นเบื้องต้น และในคัมภีร์
เม่งจื้อได้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ทั่วไปของ
ทุกคนในสังคมไว้ว่า “รากฐานของจักรพรรดิคือ
รัฐ รากฐานของรัฐ คือ ครอบครัว และรากฐาน
ของครอบครัวนั้นอยู่ที่แต่ละคนในครอบครัว สามี
ภรรยาจึงต้องมีความรัก ความซื่อสัตย์ เทียงตรง
ไว้วางใจ เคารพเชื่อฟังต่อกัน การมีชีวิตคู่อยู่
ร่วมกันจึงจะประสบความสุขสมหวังตลอดไป
อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่าง
ชาย หญิงหรือสามี ภรรยาแล้ว ฝ่ายหญิงจะถูก
จำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกอยู่พอสมควร
โดยต้องยอมยกให้ฝ่ายชายเป็นผู้นำอยู่ตลอดเวลา
ซึ่งคล้ายกับความเชื่อของคนไทยสมัยโบราณ

ที่ถือว่า ชายเป็นผู้นำจึงเปรียบเสมือนช้างเท้าหน้า หญิงเป็นผู้ตามจึงเปรียบเสมือนช้างเท้าหลัง ยิ่งกว่านั้น หญิงชาวจีนจะต้องเป็นกุลสตรี เพียบพร้อมด้วยกิริยามารยาท เป็นภรรยาที่ดี เมื่อสามีตายแล้วก็ไม่มียศที่ตัดสินใจที่จะแต่งงานใหม่หรือเป็นผู้นำของครอบครัวต่อไปได้ แต่ต้องยกให้ลูกชายคนโตเป็นผู้นำครอบครัวและตัดสินใจแทน เพศชายจึงดูจะมีอภิสิทธิ์เหนือเพศหญิงเป็นอย่างมาก จนอาจกลายเป็นการกดขี่ทางเพศไป ถ้าเปรียบเทียบกับยุคสมัยปัจจุบัน แต่ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากคติความเชื่อโบราณที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา รุ่นแล้วรุ่นเล่าว่า เพศชายเป็นตัวแทนของสวรรค์ จึงมีความเหมาะสมในการเป็นผู้นำของสังคมทุกระดับ ไม่ว่าจะในระดับครอบครัว หรือระดับการเมืองการปกครองก็ตาม ดังนั้น เพศหญิงจึงกลายเป็นผู้ตามที่ดี

4) ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง

ในความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องนี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์หลุนหยู่อยู่บ้าง กล่าวคือ บุคคลผู้มีความกตัญญูและมีความรักกันฉันท์พี่น้อง จะไม่คัดค้านคำพูดของสุภาพชน ความกตัญญูและความรักกันฉันท์พี่น้องมีรากฐานมาจากเหยินผู้อ่อนเยาว์จะมีความกตัญญูเมื่ออยู่บ้าน และจะเคารพที่ (ผู้แก่กว่า) เมื่อเดินทางไกล เมื่อมีปัญหาในกิจการงานทั้งหลาย น้องจะช่วยแก้ไข ปัญหาอย่างเต็มที่ และเมื่อน้องมีเหล่าเครื่องดื่มและอาหารก็จะจัดเตรียมไว้ก่อนพี่มาถึง บางครั้งถ้าเกิดมีปัญหาหรือความสงสัยในสิ่งที่ได้รับรู้มา ชงจื่อแนะนำว่า ควรปรึกษาพ่อหรือพี่ดูเสียก่อน บุคคลเหล่านั้น ผู้เคารพผู้แก่กว่าควรให้ท่านพักผ่าน ผู้นับถือผู้อ่อนกว่าควรปฏิบัติด้วยความอ่อนโยน ถ้อยคำเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงภาพพจน์ของความ

สัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้องหรือผู้แก่กว่ากับผู้อ่อนกว่า ซึ่งผู้พี่จะต้องให้ความช่วยเหลือเพื่อต่อผู้น้อง ด้วยความเมตตากรุณาและสุภาพอ่อนโยน ส่วนผู้น้องก็ต้องให้ความเคารพนับถือ เชื่อฟัง และช่วยเหลือพี่ด้วยความเต็มใจเสมอ ดังนั้น ความรัก ความสามัคคี เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันระหว่างพี่น้อง จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ขงจื่อถือว่า สามารถนำความสุขความสำเร็จมาสู่ครอบครัวได้ โดยพี่ต้องเป็นผู้นำ ส่วนน้องต้องเป็นผู้ตาม โดยเฉพาะเมื่อบิดาลิ้นชีพแล้ว พี่จึงต้องรับผิดชอบทุกอย่างภายในครอบครัว ส่วนน้องก็ต้องเชื่อฟัง ปฏิบัติตามคำแนะนำของพี่ ช่วยเหลือพี่ทุกอย่าง ที่สำคัญถ้าพี่กับน้องขาดความรักเคารพกันและกัน อาจเกิดการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกันเป็นผู้นำ หรืออาจทำร้าย เช่น ฆ่ากัน เพื่อทรัพย์สินมรดกก็ได้ ดังที่ปรากฏเป็นอุทาหรณ์ให้เห็นกันอยู่ทุกวันนี้ บางครั้งถึงแม้ว่าจะมิได้เป็นพี่น้องร่วมอุทรเดียวกัน แต่มีความรักต่อกัน ดุจพี่น้องร่วมอุทรเดียวกันก็ดูจะให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระดับนี้ยิ่งกว่าสิ่งใด พี่จึงดูเหมือนจะยิ่งใหญ่กว่าน้องแต่ความจริงแล้ว พี่ก็ต้องพยายามทำทุกอย่างเพื่อน้อง เสียสละบางสิ่งบางอย่างเพื่อน้อง แม้แต่ชีวิตของตนเอง ส่วนน้องก็ต้องเชื่อฟัง และเคารพพี่เสมอ

5) ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน

ขงจื่อถือว่า การคบเพื่อนนั้นจะต้องมีคุณธรรมที่เสมอกัน หรือเลือกคบเพื่อนที่มีคุณธรรมเหนือกว่า ทั้งนี้เพราะสุภาพชนมีหลักในการคบเพื่อน โดยเอาคุณธรรมจากการคบค้าสมาคมกับคนนั้นๆ ซึ่งขงจื่อได้แสดงตัวอย่างของเพื่อนที่เป็นคนดีมีคุณธรรม เมื่อคบแล้วก็จะเกิดประโยชน์แก่ตน โดยประกอบด้วยคุณธรรม 3 ประการ ได้แก่

- 1) เพื่อนผู้มีความซื่อสัตย์
- 2) เพื่อนผู้มีความจริงใจ

3) เพื่อนผู้มีประสบการณ์มาก โดยเฉพาะความจริงใจนั้นเป็นคุณธรรมที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นสภาพภายในสู่ภายนอก ทั้งในรูปของถ้อยคำในการพูดจาปราศรัยกัน และกัน การให้เกียรติแก่เพื่อนหรือถ้าเพื่อนทำผิดพลาดสิ่งใดก็ตักเตือนแนะนำให้ปรับปรุงตัวให้ดีขึ้น เพื่อนจึงต้องจึงต้องมีความจริงใจ ความซื่อสัตย์และปรารถนาดีต่อกันดุจพี่น้องท้องมารดาเดียวกัน จะมีความสุข หรือทุกข์ก็พึ่งพาอาศัยกัน จนกระทั่งตายไปจากกัน ถึงแม้เพื่อนไม่มีญาติ พี่น้องก็รับทำพิธีศพให้ นี่แหละ คือ คุณธรรมของมิตรแท้ เหตุนี้เอง คำว่า เพื่อน ดูเหมือนขงจื้อ จะให้ความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของท่าน อยู่เสมอ ถึงแม้ว่า ขงจื้อไม่ค่อยพูดถึงเพื่อนของตนเองก็ตาม แต่หลักการคบเพื่อนของท่านนั้น อยู่ที่ว่า บุคคลนั้นจะต้องมีคุณธรรมหรือเหยินเสมอตน หรือมากกว่าตนคุณสมบัติที่ไม่ดีนั้นไม่ควรรับเอามาเป็นแบบอย่าง กล่าวคือ เลือกเอาแต่ส่วนที่ดีงาม ส่วนที่เลวร้ายควรหลีกเลี่ยงและละเว้นเสียให้ไกล ดังนั้น การรู้จักเลือกคบเพื่อน (รับส่วนดี ปฏิเสธ ส่วนเลว) จึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ชีวิตมีความสุข สำเร็จ ปราศจากศัตรูคู่อาฆาตและปัญหาต่างๆ ที่ไม่พึงประสงค์ได้ ซึ่งความสัมพันธ์ข้อที่ 1 นั้นขงจื้อให้พรคนะว่า กษัตริย์พึงปฏิบัติต่อขุนนางและประชาชนด้วยความเมตตา และซื่อสัตย์สุจริต เมื่อขุนนางและประชาชนได้รับพระมหากรุณาธิคุณแล้วก็พึงมีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์นั้นหมายความว่าขงจื้อกำลังเรียกร้องให้รัฐบาลปกครองประชาชนโดยใช้หลักแห่งคุณธรรมและจริยธรรม ขงจื้อจึงได้เสนอวิธีการปกครองที่เรียกว่า “ไฉ่ยี่ตี” คือ การปกครองโดยนิติธรรมนิยม ส่วนความสัมพันธ์ตั้งแต่

ข้อที่ 2-5 นั้น เป็นความสัมพันธ์ที่จัดอยู่ในระดับครอบครัวทั้งสิ้น (ทองหล่อ วงศ์ธรรมมา, 2538 หน้า 60-61) ถ้าสมาชิกในครอบครัวหนึ่ง มีความเมตตา รักใคร่กันดี ย่อมเป็นแบบอย่างและเป็นมหิทพิพลบันดาลให้คนทั้งรัฐมีความรักใคร่ปรองดองกันขึ้นได้ ถ้าสมาชิกของครอบครัวหนึ่งมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกัน ประชาชนทั้งรัฐก็อาจมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันได้ตรงกันข้ามหากมีบุคคลคนเดียวทุจริตคดโกงคนอื่นฯ ในรัฐอาจเอาอย่างประพฤติทุจริตขึ้นมาได้ เหตุการณ์ของรัฐย่อมมีสมมุติฐานผลักดันมาก่อนแม้จะเป็นสมมุติฐานเล็กๆ แต่ทว่าสมมุติฐานเล็กๆ น้อยๆ นี้แหละมักสามารถก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนอย่างใหญ่หลวงขึ้นมาในบั้นปลายได้ คำพูดคำเดียวก็อาจทำลายล้างสิ่งต่างๆ หมด และคนๆ เดียวอาจสร้างประเทศขึ้นมาได้ ดุจดั่งพระเจ้าเจี้ยว พระเจ้าซุ่น ซึ่งทรงปกครองราษฎรด้วยพระเมตตาอารี ราษฎรก็พลอยเป็นผู้มีความเมตตาอารีตาม ฝ่ายพระเจ้าเกี้ยก พระเจ้าตัว อันเป็นทรราช ปกครองราษฎรด้วยความโหดเหี้ยม ราษฎรก็พลอยโหดเหี้ยมตาม ฉะนั้นเมื่อตนเอง ยังทุจริตอยู่ แล้วจักหวังให้ประชาชนมีสุจริตเช่นนี้ ไฉนเลยจักมีใครเขาเชื่อฟัง ฉะนั้นวีรชนจึงจำต้องบำเพ็ญความดีต่อตนเอง ให้เป็นแบบฉบับก่อน ภายหลังจึงไปปกครองอบรมผู้อื่นให้บำเพ็ญความดีตามได้ ก็เมื่อตัวของตัวยังเอาดีไม่ได้ ที่จะให้ผู้อื่นเขาดีด้วยนั้น ย่อมหาสำเร็จไม่ เหตุฉนี้ จึงต้องตั้งต้นความดีที่ตนเองและครอบครัวก่อน (เสถียรโพธิ์นันทะ, 2544 หน้า 65-66) โดยสรุป ในกระบวนการสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้ง 5 กลุ่มนี้ล้วนมีเหยินเป็นเครื่องจรโลงความสัมพันธ์ให้มีความเหมาะสมกับหลักซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคม (แสงสว่าง กิตติสยาม, 2546 หน้า 184-185) วิธี

แก้ปัญหาหรือวิธีปฏิบัติตนตามหลักจริยศาสตร์ของขงจื้อ คือ การจัดระเบียบสังคมใหม่ โดยฟื้นฟูขนบจารีตที่เคยใช้คุมสังคมตั้งแต่ยุคราชวงศ์โจวตอนต้น ซึ่งขงจื้อถือว่าเป็นยุคแห่งความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดแห่งอารยธรรมกลับมาปรับใช้อีกครั้งหนึ่ง โดยท่านเสนอตนเองเป็นผู้ถ่ายทอดคือผู้ปรับใช้อดีตเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน ด้วยการวิเคราะห์ปัญหาปัจจุบัน แล้วนำอดีตมาแก้ปัญหาให้เหมาะสม ขงจื้อกล่าวว่า เรามีใช้ นักคิด ผู้สร้างสรรคสิ่งใหม่ๆ แต่เราเป็นเพียงผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมโบราณเท่านั้น เพราะขงจื้อเห็นว่าการอดีตดีงามและสงบเรียบร้อย เนื่องจากมีขนบจารีตควบคุมจึงพยายามจัดระเบียบสังคมโดยใช้อดีตเป็นบทเรียน

เกณฑ์การตัดสินความดีความชั่ว

ขงจื้อให้ความสำคัญกับหลัก “มนุษยธรรม” ว่าเป็นพื้นฐานของ ขนบจารีต ดังคำสอนหนา ดังนี้ จื้อเซี่ยถามว่า “อะไร คือ ความหมายของบทกลอนที่ว่า ลักยิ้มอันงามบนรอยยิ้มอันทรงเสน่ห์ เส้นตัดขาวดำในดวงตาอันแจ่มชัด การแต่งแຕ้มสีสันบนสีพื้น” ขงจื้อตอบว่า “การแต่งแຕ้มสีสันมาที่หลังการบุพื้น” จื้อเซี่ยถามว่า “อาจารย์กล่าวเช่นนั้นหมายความว่า ขนบจารีตมาที่หลัง (การมีมนุษยธรรม) ใช่หรือไม่” ขงจื้อตอบว่า “มีคนที่ดึงเอาความหมายจากสิ่งที่เราพูดได้ บัดนี้เราเริ่มพูดเรื่องกวีนิพนธ์กับเขาได้” (แสงสว่าง กิตติสยาม, 2546 หน้า 186-190) จากข้อความนี้ เมื่อการมีมนุษยธรรมเป็นพื้นฐานของจารีต จึงเป็นไปได้ว่าขงจื้อยึดเอา “มนุษยธรรม” เป็นเกณฑ์สูงสุดในการตัดสินทางจริยศาสตร์ของเขา เพราะการกระทำที่พึงปรารถนา หรือ การกระทำที่ควรทำ

ในทางจริยศาสตร์ ย่อมไม่ใช้การกระทำที่เลวร้าย ดังนั้น หากอนุมานว่า “มนุษยธรรม” เป็นเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินทางจริยศาสตร์นั้นก็หมายความว่า การกระทำที่ควรทำ คือ การกระทำที่เปี่ยมไปด้วยมนุษยธรรม หรือ อีกนัยหนึ่ง ก็คือ การกระทำที่เปี่ยมไปด้วยมนุษยธรรมย่อมไม่ใช้การกระทำที่เลวร้าย

จุดหมายสูงสุดของจริยศาสตร์ของจื้อ

จุดหมายสูงสุดทางจริยศาสตร์ของขงจื้อ แม้จะกล่าวไว้ไม่เด่นชัดนัก คือ เพียงอนุโลมให้ทำตามความเชื่อที่บรรพบุรุษเชื่อกันมา เช่น เชื่อในเรื่องการทำความดีว่าตายแล้วจะได้ไปบังเกิดในสวรรค์ เป็นต้น ขงจื้อเน้นแต่เรื่องมนุษย์เป็นสำคัญ กล่าวคือ จุดหมายสำคัญของปรัชญาขงจื้อก็คือ ต้องการให้คน สังคม ประเทศชาติและโลกสงบสุข ขงจื้อต้องการให้คนในโลกนี้ไม่แบ่งชั้นวรรณะ ต้องการให้มีประเทศเดียว คือ ประเทศมนุษย์ หากเป็นได้ดังกล่าว ทุกคนจะเป็นพี่น้องกัน มีความปรารถนาดีต่อกัน ช่วยเหลือกัน โลกก็จะสงบร่มเย็นโดยแท้ เพราะฉะนั้น ความสงบสุขในโลกนี้จึงเป็นยอดปรารถนาและจุดหมายสูงสุดของปรัชญาขงจื้อ (พื้น ดอกบัว, 2539 หน้า 177-178)

สรุป

หลักจริยศาสตร์ของขงจื้อจัดอยู่ในปรัชญาจีนที่เกิดขึ้นโดยอาศัยความเชื่อถือเกี่ยวกับการเคารพบูชาบรรพบุรุษของตนเป็นรากฐานเชื่อมโยงไปสู่การนำเอาขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีมาเป็นบรรทัดฐานในการประพฤติปฏิบัติของผู้คนในสังคม โดยมุ่งเน้นเฉพาะเรื่องของมนุษย์ ปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาของมนุษย์เท่านั้น โดยสอน

ให้ปัจเจกชนทุกคนในสังคมทำหน้าที่ของตนแต่ละคนให้เหมาะสมและสมบูรณ์ตามสถานภาพของตนซึ่งหลักจริยศาสตร์ ของขงจื้อนั้น มี 5 ประการ ได้แก่ ความเมตตา ความชอบธรรม ความเหมาะสม ความรอบรู้ หรือ ปัญญา และความเป็นผู้นำเชื่อถือได้โดยสรุปลงเป็น 2 ลักษณะได้แก่หลักจริยศาสตร์ทางกายและทางใจ หลักทั้ง 2 นี้ยังแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับปัจเจกชนและระดับสังคมโดยมีวิธีการปฏิบัติ 2 ทาง คือ การการเมืองการปกครอง เป็นการปฏิบัติของข้าราชการบ้านเมืองเพื่อความสงบสุขของสังคมและหลักปฏิบัติตามฐานะหน้าที่ของผู้คนในสังคมซึ่งมีอยู่ 5 จำพวก ได้แก่ ผู้ปกครองกับประชาชน บิดามารดากับบุตรธิดา สามีกับภรรยา พี่กับน้อง และระหว่างมิตรกับมิตร ดังนั้น บุคคลต้องสามารถพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมและบำเพ็ญประโยชน์อย่างมหาศาลให้แก่ชาวโลกได้อย่างยิ่งใหญ่ รวมทั้งการบรรลุถึงสรวงสวรรค์ชั้นฟ้าด้วยซึ่งถือเป็นจุดหมายสูงสุดทางจริยศาสตร์ของขงจื้อ ส่วนระดับจริยศาสตร์ของขงจื้อนั้นเน้นเพียงให้ผู้คนในสังคมเกิดความสงบสุขร่วมกันในภาวะแห่งความทุกข์ยากเท่านั้น ขงจื้อใช้หลักมนุษยธรรมเป็นเกณฑ์สูงสุดในการตัดสินการกระทำ ความดี-ความชั่วทางจริยศาสตร์ โดยมีชนบจารีตเป็นเครื่องมือ กล่าวคือ มุ่งเน้นให้ปัจเจกชนมีความรู้ดี มีความสุขและสังคมมีความเที่ยงธรรมโดยยึดหลักชนบธรรมเนียมประเพณีในครั้งโบราณมาเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุผลดังกล่าว นั่นคือ ความสงบสุขของบ้านเมือง ประชาชนอยู่ดีกินดี มีการศึกษาและปฏิบัติตนในกรอบแห่งศีลธรรม จริยศาสตร์ของขงจื้อมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อชีวิตมนุษย์ในปัจจุบัน เพราะ

เป็นหลักปฏิบัติที่ตรงจุดในการแก้ไขปัญหาของชีวิตในด้านต่างๆ เช่น หลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง การเมืองปกครอง หลักคำสอนสำหรับบุคคลพึงปฏิบัติต่อกันตามฐานะหน้าที่ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ทางด้านกาย (ทาน/ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญาได้อันแสดงถึงลำดับขั้นตอนที่ชัดเจนเกี่ยวกับหลักการ (ปรีชา) การลงมือปฏิบัติ (ปฏิบัติ) และผลสำเร็จของชีวิต (ปฏิเวธ) ฉะนั้น ถ้าสถาบันต่างๆ ทางสังคมอันมีสถาบันทางการเมืองการปกครองและสถาบันการศึกษา เป็นต้น ต้องการเห็นสังคมแห่งสันติสุขที่แท้จริงแล้ว สถาบันที่เกี่ยวข้องเหล่านั้นควรยึดหลักจริยศาสตร์ของขงจื้อมาเป็นแนวทางในการแก้ไข ปรับปรุงทัศนคติ พฤติกรรมของพลเมืองในประเทศชาติด้วยการต่อไปเพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงการมีมโนธรรม รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว รู้ว่าคนเราเมื่ออยู่ร่วมกันพึงปฏิบัติต่อกันอย่างไร อันเป็นความดีงาม เช่น ความเมตตา กรุณา กตัญญู และเสียสละ เป็นต้น ให้ประชาชนใช้ความรู้ความสามารถ รวมทั้งใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาทั้งหลายทั้งของตน ของครอบครัว และสังคมของตนเองได้ โดยให้มีการร่วมมือร่วมใจกันในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นอันเป็นการแสดงออกซึ่งปัญญาอันถูกต้อง และสนับสนุนและส่งเสริมให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่ประชาชน เพื่อให้มีความสามารถให้รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสมคือ อยู่ในวัยเรียนก็ตั้งอกตั้งใจศึกษาเล่าเรียน อยู่ในวัยทำงานก็รู้จักนำความรู้ที่ได้ศึกษาและปฏิบัติมาบริหารงานของตนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และส่งเสริมให้มีค่านิยมที่ถูกต้อง มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนและผู้อื่นในฐานะต่างๆ เช่น เป็นบิดามารดา ญาติพี่น้อง เป็นเพื่อนร่วมงาน เป็นต้น

บรรณานุกรม

- ทวีวัฒน์ ปุณฺณทริภุชงค์ (2545). **ศาสนาและปรัชญาในจีนทิเบตและญี่ปุ่น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- ทองหล่อ วงศ์ธรรมมา. (2536). **ปรัชญาตะวันออก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- พระมหาพิณโยอภิปัญญา (ศรีคำมี). (2543). “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดมนุษยนิยมในปรัชญาขงจื้อและพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิน ดอกบัว. (2539). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2543). **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เท็กซ์ แอนด์เจอร์นัลส์ จำกัด.
- สถิต วงศ์สุวรรณ. (2541). **ปรัชญาตะวันออก**. กรุงเทพมหานคร : อมรรการพิมพ์.
- เสถียร โพนินันทะ. (2544). **เมธีตะวันออก**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด.
- แสงสว่าง กิตติสยาม. (2546). **มโนทัศน์พื้นฐานในจริยศาสตร์แบบขงจื้อ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Robert Waxman (2011). **How-To Practice Confucian Ethics**. ค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2557 จาก <http://www.robwaxman.com/index.html>